

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ**

На правах рукопису
УДК 622.

012.2:338.5

АЛИШЕВА НАТАЛЯ ВАСИЛІВНА

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЦІН НА ВУГІЛЬНУ
ПРОДУКЦІЮ ШАХТ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.06.01 -

Економіка підприємства і
організація виробництва

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Донецьк - 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Донецькій державній академії управління Міністерства освіти і науки України (м. Донецьк), на кафедрі економіки.

Науковий керівник - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник **БРАТКОВ Єгор Миколайович**, Донецький науково-дослідний вугільний інститут Міністерства палива та енергетики України, керівник Галузевого центру економічних досліджень (м. Донецьк).

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, **АКМАЄВ Анатолій Ісайович**, Донбаський гірничо-металургійний інститут Міністерства освіти і науки України (м. Алчевськ), завідувач кафедри економіки та управління;

кандидат економічних наук, доцент **СИТНИК Людмила Степанівна**, Донецький державний університет Міністерства освіти і науки України (м. Донецьк), доцент кафедри менеджменту.

Провідна установа - Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України (м. Київ), відділ проблем розвитку паливно-енергетичного комплексу та енергозбереження.

Захист відбудеться "30" червня 2000 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.151.01 в Інституті економіки промисловості НАН України за адресою: 83048, Донецьк, вул. Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту економіки промисловості НАН України за адресою: 83048, Донецьк, вул. Університетська, 77.

Автореферат розісланий "26" травня 2000 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Поклонський Ф.Ю.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Виробнича потужність шахт і розрізів України на початок 90-х років складала 192,8 млн.т рядового вугілля на рік. Проте скорочення обсягів капітальних вкладень у розвиток галузі призвело до випередження вибуття виробничих потужностей над запровадженням, а також зниженню виробничого потенціалу шахт, що залишаються в експлуатації. Виробничі потужності шахт і розрізів на початок 1998 року склали 115,2 млн.т на рік, а фактичний видобуток вугілля у 1998 році - 76,2 млн.т проти 164,8 млн.т у 1990 році. Річний випуск готової вугільної продукції складає біля 60 млн.т. Потреби народного господарства України у вугільній продукції власного виробництва не задовольняються, спостерігається перевищення імпорту вугілля над експортом.

Прийняті в останні роки заходи для забезпечення державної фінансової підтримки вугільної промисловості дозволили у 1997 році зупинити падіння видобутку вугілля і декілька наростити його в наступні роки. Однак через нестачу коштів не досягнуто прискорення закриття безперспективних збиткових шахт і поліпшення структури шахтного фонду. Криза платежів і ріст цін на споживані шахтами матеріальні ресурси в порівнянні з ростом цін на вугільну продукцію обумовило постійне погіршення фінансового стану шахт.

Негативно позначилось на фінансовому положенні шахт відставання в ринкових перетвореннях вугільної промисловості від інших галузей економіки України. Це проявилось, зокрема, в уповільненому переході від суцільно адміністративного до регульованого ринкового механізму формування цін на вугільну продукцію.

У галузі відчувається потреба в науково обґрунтованих рекомендаціях по формуванню цін в умовах розвитку ринку вугільної продукції і адаптації шахт до таких умов, але в економічній теорії і господарській практиці залишаються недостатньо розробленими важливі питання формування цін: склад і взаємозв'язок ціноутворюючих чинників, структура механізму формування цін, характер ринку вугільної продукції, методи визначення цін пропозиції з урахуванням засобів державної підтримки шахт, методи урахування кон'юнктури ринку при встановленні договірних цін та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Розроблені в дисертації положення відображені в науково-дослідних роботах, виконаних за участю автора в Донецькій державній академії управління, Інституті економіки промисловості НАН України і Донецькому науково-дослідному вугільному інституті (номери держреєстрації 0198V002774, 0199V001421).

Ідея, мета і завдання дослідження. Ідея дисертаційної роботи полягає в розробці механізму формування цін на вугільну продукцію, зорієнтованого на використання ринкових, виробничих та державних можливостей для забезпечення беззбиткового функціонування діючих шахт України. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретично обґрунтованих методичних положень і прак-

тичних рекомендацій щодо створення та організації функціонування механізму формування цін на вугільну продукцію шахт в умовах розвитку ринкових відносин.

Для досягнення цієї мети в дисертаційній роботі вирішено такі задачі:

на основі аналізу літературних джерел визначено вихідні теоретичні положення формування цін на товари в ринковій економіці;

розроблено схему агрегованих чинників, що визначають рівень цін на вугільну продукцію і структуру механізму формування цін на підприємстві;

установлено характер ринку вугільної продукції і його особливості в регулюванні цін;

установлено співвідношення цін і витрат на вугільну продукцію і визначено можливості їх зближення;

вивчено методи непрямого державного регулювання цін на вугільну продукцію і можливості їх удосконалювання;

сформульовано науково-методичні принципи створення механізму формування цін на вугільну продукцію;

розроблено рекомендації по визначенню виробником цінової політики, методи пошуку диференційованих рівнів цін пропозиції, методи урахування ринкових умов при встановленні договірних цін, рекомендації по організації робіт із формування договірних цін.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є процес формування цін на вугільну продукцію. Об'єктами дослідження є шахти, їхні об'єднання і організації, що беруть участь у виробництві і збуті вугільної продукції, а також покупці (посередники, споживачі) вугільної продукції.

Методологія і методика дослідження. Методологічною основою дослідження є положення теорії вартості товару, теорії ціноутворення, закони функціонування ринкової економіки.

У процесі дослідження застосовувалися методи логічного аналізу і синтезу, вибіркового спостереження і узагальнення, системного і техніко-економічного аналізу, економіко-математичного моделювання тощо.

Інформаційною базою дослідження явилися дані оперативного, статистичного і бухгалтерського обліку по шахтах, розрізах і збагачувальних фабриках, по об'єднаннях і галузі в цілому. У роботі використовувалися праці вітчизняних і зарубіжних вчених і спеціалістів, нормативно-правові акти України, фондові джерела науково-дослідних інститутів.

Наукова новизна отриманих результатів. Основним науковим результатом дисертаційної роботи є системне вирішення питань створення організаційно-економічного механізму формування цін на вугільну продукцію шахт України.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у наступному:

удосконалено схему агрегатованих чинників, що визначають рівень цін на вугільну продукцію;

розроблено структуру організаційно-економічного механізму формування цін;

доведено, що ринок вугільної продукції носить олігополістичний характер конкуренції, тому що дозволяє всім його учасникам вести політику цін та здійснювати непряме державне регулювання процесу їх формування;

вперше розроблено методіку визначення діапазону цін пропозиції на вугільну продукцію з урахуванням державної фінансової підтримки шахти і ефекту від реалізації додаткових організаційно-технічних заходів;

запропоновано графічний і табличний методи порівняння ціни попиту або середньої ринкової ціни, скоригованої на якість і умови збуту відповідної вугільної продукції шахти, з ціною пропозиції у рамках економічно обгрунтованого діапазону;

розроблено рекомендації по організації роботи з обгрунтування цін пропозиції і схема проведення переговорів про рівень договірної ціни на вугільну продукцію.

Теоретичне значення дослідження. Полягає в поглибленні знань формування цін в умовах становлення ринкової економіки в Україні, включаючи визначення поняття організаційно-економічного механізму ціноутворення, його структури, встановлення характеру конкуренції на вугільному ринку. Основи цінової політики і рекомендації по її проведенню дозволяють керівникам і менеджерам приймати рішення, що забезпечують більш ефективне функціонування шахт і об'єднань (компаній).

Практичне значення і реалізація результатів дослідження. На основі проведених досліджень автором розроблено ряд методик і рекомендацій, використання яких економістами, маркетологами і управлінцями шахт (об'єднань) і робітниками вуглезбутових підприємств забезпечує прийняття обгрунтованих рішень в області ціноутворення. Методика визначення цін пропозиції шахти і середніх цін на аналогічну продукцію на ринку використовується на шахтах “Краснолиманська” і ім.С.Т.Абакумова, у ГХК “Макіїввугілля” і на інших підприємствах галузі. Рекомендації по формуванню договірних цін затверджено Міністерством вугільної промисловості України.

Особистий внесок здобувача. Здобувачем самостійно розроблено: науково-методичні підходи до формування цін в умовах розвитку ринку вугільної продукції в Україні, організаційно-економічний механізм формування цін, а також ряд пропозицій по удосконаленню організації ринку вугільної продукції. Приналежні співавторам публікацій схема моніторингу цін на вугільну продукцію у дисертаційній роботі не використовується. Запропонована співавторами методика порівняння цін на вітчизняну і закордонну продукцію в дисертаційній роботі уточнена в частині урахування митних платежів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційної роботи докладались і одержали схвалення на Всеукраїнській науково-методичній конференції в м. Нікополі, на науково-технічному семінарі Спілки гірничих спеціалістів України, на шахтах, в об'єднаннях та управліннях Міністерства вугільної промисловості України.

Публікації. Результати дисертації опубліковані в 6 роботах (1 брошура, 5 статей) загальним обсягом 4,4 д. а., з яких 3,5 д. а. особисто належить здобувачу.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів з висновками, загальних висновків, переліку використаних джерел із 156 найменувань, двох додатків. Загальний обсяг дисертації - 188 сторінок, включаючи 18 рисунків і 26 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Механізм формування цін на вугільну продукцію в дисертаційній роботі розглядається як центральна ланка механізму господарювання у вугільній промисловості, адекватного здійснюваним ринковим перетворенням.

Розділ 1. Дослідження науково-методичної бази формування цін на вугільну продукцію. Як показав проведений аналіз літературних джерел, важливе значення для виявлення природи ціни товару мають положення теорії трудової вартості і теорії граничної корисності товару. На цих напрямках економічної теорії вартості товару базуються чисельні концепції побудови цін на товари із використанням різноманітних методів урахування цінових чинників і кількісних їх вимірів.

Еволюційний розвиток економічної теорії вартості підготував умови для створення теорії ціни, що розглядає ціну товару як результат функціональної взаємодії багатьох ціноутворюючих чинників. Розгляд різноманітних класифікацій ціноутворюючих чинників, поданих у спеціальній літературі, дозволив виявити їх позитивні та негативні сторони і на цій основі комплексно підійти до встановлення чинників, що визначають ціни на вугільну продукцію. У розробленій класифікації ціноутворюючих чинників, крім чинників попиту і пропозиції, враховані чинники споживчого вибору і чинники непрямого державного регулювання цін (рис.1).

До чинників пропозиції, які визначають ціну пропозиції, відносяться: загальна кількість вугільної продукції, яка може бути поставлена на внутрішній ринок, та кількість, яку може поставити шахта; витрати виробництва та обігу готової продукції з урахуванням цін на чинники виробництва та обігу; ставки відрахувань до державних цільових фондів; податки та витрати шахти за рахунок прибутку. Домінантою в ціні пропозиції є витрати виробництва.

Ціна пропозиції залежить також від розміру державної фінансової підтримки шахти, яка носить трансфертний характер, тобто не потребує від шахти будь-яких відповідних послуг економічного характеру.

До чинників, які визначають ціну попиту, відносяться: споживчі якості вугільної продукції, платоспроможність покупців.

На ціну вугільної продукції суттєво впливають чинники споживчого вибору: можливість заміщення вугілля газом чи паливним мазутом; ціни на газ та паливний мазут; порівняні витрати на споживання вітчизняного та закордонного вугілля.

Державне регулювання цін, крім фінансової підтримки шахт, включає такі непрямі чинники, як податкова політика щодо вугільної галузі, регулювання імпорту вугілля, створення ринкової інфраструктури тощо.

Чинники ціноутворення мають різні ступені регулювання з боку виробників, споживачів, посередників та держави. Ця особливість чинників дозволяє варіювати цінами пропозиції та попиту з метою пошуку взаємовигідної ціни щодо продавця та покупця.

Ціноутворюючі чинники у вугільній промисловості у визначальному ступені формуються в нерозривному зв'язку з природними умовами виробництва, що варіюють у широкому діапазоні значень не тільки по вугільних родовищах, але і по шахтах, що, у свою чергу, визначає диференціацію рівня витрат на видобуток вугілля.

В умовах розвитку ринкових відносин для обслуговування процесу купівлі-продажу об'єктивно виникає необхідність регульованої лібералізації цін на вугільну продукцію і заміни адміністративного механізму ціноутворення на ринковий механізм. Проте цей процес стримувався відсутністю досліджень об'єктивних характеристик сучасного ринку вугільної продукції, нерозробленістю підходів до вибору політики цін і методів її реалізації на шахтах, недосконалістю відповідної методології і організації формування цін на вугільну продукцію. Для комплексного, системного рішення цих питань у дисертаційній роботі розроблена схема організаційно-економічного механізму формування цін на підприємстві (рис.2).

Розроблена структура організаційно-економічного механізму формування цін сприяла системному аналізу ціноутворюючих чинників та розробці принципів, методів та прийомів функціонування кожного із його блоків.

Розділ 2. Дослідження ринку вугільної продукції і умов формування цін. Шахтами і розрізами України в останні роки виробляється біля 60 млн. т готової вугільної продукції 59 видів. Потреби економіки країни в енергетичному вугіллі і технологічній вугільній сировині задовольняється власним виробництвом приблизно на 80 відсотків. Перевищення попиту над пропозицією покривається за рахунок імпорту вугілля з Російської Федерації, Польщі і інших країн.

Перехід від централізованої системи розподілу вугільної продукції по оптових цінах до продажу по договірних цінах здійснювався з відставанням від формування ринків матеріальних ресурсів, що дозволяло тимчасово стримувати інфляційні процеси в країні, проте це призвело до випе-

реджаючого росту цін на споживаємі шахтами і розрізами матеріали, устаткування, електроенергію і послуги промислового характеру в порівнянні з ростом цін на вугілля.

Негативно вплинуло на рівень цін недосконалість ринку вугільної продукції, що виражається в невчасній оплаті відвантаженої вугільної продукції і застосуванням бартерних операцій через нестачу коштів у споживачів.

Аналіз ринку вугільної продукції в Україні показав, що на ньому діють велика кількість виробників, споживачів та посередників. Проте вугільний ринок не можна віднести до ринку з чистою конкуренцією тому, що окремі види вугільної продукції можуть постачатися невеликою кількістю шахт, на ньому діє певна кількість привілейованих шахт з кращими над усіма гірничогеологічними умовами видобутку вугілля, кращими якісними характеристиками вугілля, а також зі зручним географічним розташуванням. Крім того, вугільний ринок не є повністю прозорим завдяки невизначеності обсягів пропозиції та попиту окремих видів продукції, відсутності вірогідної цінової інформації. Викладені обставини свідчать про те, що ринку вугільної продукції більш притаманна не чиста, а олігополістична конкуренція, яка припускає контроль над цінами та дозволяє вести політику цін всім учасникам ринку.

Через те, що шахти в основному знаходяться у державній власності та одержують державну фінансову підтримку своєї діяльності, держава має право також втручатись в процеси формування цін на вугільну продукцію. У теперішньому стані вугільного ринку в ціновій конкуренції виграють чисельні посередники, що ведуть розрахунки за поставлене вугілля переважно коштами. Зниженню цін попиту сприяють більш низькі ціни пропозиції невеликої групи шахт, що працюють у кращих природних і техніко-технологічних умовах і не сплачують гірничу ренту.

Аналіз показує, що на ринку вугільної продукції її виробники, у відмінності від посередників і споживачів, не ведуть активної цінової політики і погоджуються на встановлення договірних цін, що диктуються покупцями без належного урахування реальної цінності вугільної продукції.

Вугільний ринок недостатньо регулюється державою, в результаті постачання вугільної продукції основним споживачам країни стало розбалансованим по марочному складу і якості, що приносить збитки, як виробникам, так і споживачам. Внутрішній ринок недостатньо захищений від експорту тих видів вугільної продукції, що у достатньому обсязі може вироблятися в Україні.

По більшості вуглевидобувних підприємств і галузі в цілому спостерігається постійне перевищення витрат над прибутками і перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською. Кількість шахт, що доходом від реалізації вугільної продукції покривають загальні витрати на її виробництво, скоротилося з 16 у 1997 році до трьох у 1998 році.

Розмір цього співвідношення в цілому по вугільній промисловості України складався під впливом показників наданих у табл. 1.

Як свідчить табл. 1, доходи від реалізації вугільної продукції в цілому по галузі не покривали

не тільки загальних витрат, але і витрат по собівартості.

За допомогою техніко-економічного, кореляційно-регресійного і інших методів дослідження встановлено, що шахти мають внутрішні резерви зниження витрат на виробництво продукції і поліпшення її якості. Це підтверджується досвідом 95 шахт і розрізів, які у 1998 році у порівнянні з 1996 роком знизили собівартість продукції на умовно-постійних витратах за рахунок приросту обсягів виробництва і економії матеріальних і трудових ресурсів.

Таблиця 1 - Співвідношення доходів і витрат на виробництво вугільної продукції по вугільній промисловості України

Показники	Роки		
	1996	1997	1998
1. Доходи від реалізації вугільної продукції, млн. грн.	3523,5	4075,9	4351,4
2. Загальні витрати на виробництво вугільної продукції - усього, млн. грн., у тому числі:	5698,5	6586,0	6743,0
витрати по собівартості	4158,3	5177,3	5386,8
витрати за рахунок прибутків	1540,2	1408,7	1356,2
3. Собівартість 1т вугільної продукції, грн.	75,74	89,24	<u>91,96</u> 106,09 ^{*)}
4. Співвідношення доходів і загальних витрат, частки одиниці	0,618	0,619	0,645

^{*)} За грудень 1998 р.

Виявлено також резерви збільшення доходів шахт за рахунок зменшення засмічення вугілля породою при його виїмці і транспортуванні, скорочення частки поставки споживачам високозоного незбагаченого вугілля.

Використання внутрішніх резервів зниження собівартості і поліпшення якості вугільної продукції залежить не тільки від наявності капітальних вкладень на здійснення організаційно-технічних заходів, але і від готовності керівників і трудових колективів запобігти банкрутству або закриттю шахт. Так, окремі шахти здійснивши не капіталомістські заходи, на цій основі поліпшили роботу і запобігли тим самим їхнє закриття, що намічалось.

Водночас розрахунки показують, що велике число збиткових шахт України, що залишаються в експлуатації, вимагають державної фінансової підтримки. При цьому держава, відмовившись від

прямого регулювання цін на вугільну продукцію, змушена застосовувати різноманітні заходи непрямого регулювання цін. Аналіз показує, що є істотні резерви використання таких заходів, підвищення їх ефективності.

Розділ 3. Розробка організаційно-економічного механізму формування цін на вугільну продукцію. Організаційно-економічний механізм формування цін на вугільну продукцію являє собою сукупність принципів, методів, прийомів і процедур, за допомогою яких керівники і спеціалісти шахт (об'єднань) можуть враховувати ціноутворюючі чинники і впливати на їхню зміну в потрібних напрямках.

У основу розробки методів, прийомів і процедур організаційно-економічного механізму формування цін призначені такі основні принципи: комплексний підхід до урахування ціноутворюючих чинників, адекватність механізму характеру ринку вугільної продукції, стимулювання шахт до зниження витрат на виробництво продукції і поліпшенню її якості, дотримання паритету цін на альтернативні види енергоносіїв, максимальне використання можливостей захисту вітчизняного виробника.

Цінова політика індивідуальна для кожної шахти і залежить від рівня витрат на виробництво вугільної продукції і її енергетичної або технологічної цінності. Для прибуткових шахт політика цін може орієнтуватися на забезпечення прибутку, достатнього для виробничого і соціального розвитку. Для більшості шахт України цінова політика повинна бути спрямована на забезпечення виживаємості в ринкових умовах господарювання, що при обмеженій державній фінансовій підтримці потребує пошуків і реалізації внутрішніх резервів зниження витрат на виробництво продукції і поліпшення її якості.

Для реалізації цінової політики розроблена методика визначення цін пропозиції на вугільну продукцію, виходячи з умови беззбитковості і цільового використання прибутку з урахуванням державної фінансової підтримки шахти.

З метою визначення можливостей для маневру в процесі комерційних переговорів методика передбачає визначення діапазону (коридору) ціни пропозиції на вугільну продукцію шахти. Верхній рівень ціни припускає покриття усіх витрат на виробництво продукції при сформованому їхньому рівні. Нижній рівень припускає зниження ціни за рахунок скорочення витрат на виробництво в результаті проведення організаційно-технічних заходів. Оскільки витрати на виробництво одиниці вугільної продукції у визначальному ступені залежать від обсягу виробництва, то методика передбачає визначення верхнього і нижнього рівнів цін у діапазоні можливої зміни масштабів виробництва.

Середня ціна вугільної продукції верхнього рівня у i -му варіанті виробництва ($C_{\text{ві}}$) визначається по формулі:

$$Ц_{vi} = C_{oi} + ?П_{ni} - ?Г_{ni}, \quad (1)$$

де C_{oi} - собівартість 1т готової вугільної продукції у i -му варіанті, грн.;

$$C_{oi} = \text{Ошибка! Закладка не определена.} \frac{СперQ_i + Зпост}{Q_i}, \quad (2)$$

де $Спер$ - умовно-перемінні витрати по собівартості на 1т готової продукції, грн.;

$Зпост$ - умовно-постійні витрати в собівартості продукції, тис. грн.;

Q_i - обсяг продукції у i -му варіанті виробництва, тис.т.;

$Д?_{ni}$ - необхідні витрати за рахунок прибутку, віднесені на 1т продукції у i -му варіанті виробництва, грн.;

$Д?_{ni}$ - розмір держпідтримки на 1т продукції, грн.

Середня ціна нижнього рівня вугільної продукції ($Ц_{ni}$) визначається по формулі:

$$Ц_{ni} = (C_{oi} - \frac{Д?_{мер}}{Q_i}) + Д?_{mi} - ?Г_{ni} \quad (3)$$

де $Д?_{мер}$ - зниження витрат на виробництво продукції в разі здійснення намічених організаційно-технічних заходів, тис. грн.;

$Д?_{mi}$ - питомі мінімальні витрати на 1т вугільної продукції у i -му варіанті виробництва, грн.

Розраховані по приведених формулах верхні і нижні середні ціни пропозиції утворюють ціновий коридор у діапазоні планового або очікуваного випуску вугільної продукції при різноманітному наборі організаційно-технічних заходів. Такі ж коридори цін необхідно складати по кожному виду вугільної продукції (рядове вугілля, концентрат, відсів, промпродукт, шлам).

У дисертаційній роботі розроблені форми і алгоритми розрахунку цін верхнього і нижнього рівня для заданого діапазону обсягу виробництва всієї продукції і її видів, розподілені обов'язки по формуванню і опрацюванню цінової інформації між службами шахти (об'єднання). За підсумками розрахунків передбачено порівняння коридору цін пропозиції з середньою ринковою ціною або ціною попиту на аналогічну продукцію.

Середні ринкові ціни по видах вугільної продукції з вказівкою якісних характеристик можуть визначатися шахтою (об'єднанням) різноманітними методами (статистично-аналітичним, розрахунково-аналітичним і іншими) самостійно або за даними галузевої системи моніторингу цін. Отримані будь-яким методом середні ринкові ціни визначеного виду продукції варто приводити до якісних характеристик і умов збуту такої продукції даної шахти (об'єднання). Приведення

середньої ринкової ціни до якісних характеристик (зольності, вологості, сірчистості) даного виду вугільної продукції на конкретній шахті рекомендується здійснювати по звичайним формулам із використанням розмірів знижок (надвишок), що склалися в практиці розрахунків за поставлену вугільну продукцію.

До середньої ринкової ціни, скоригованої на якісні показники вугільної продукції шахти (об'єднання) рекомендується застосовувати підвищуючі або понижуючі коефіцієнти в залежності від дефіцитності продукції і форми розрахунків за її постачання, виходячи з досвіду укладання договорів купівлі-продажу вугільної продукції.

Виробник вугільної продукції (шахта, об'єднання), маючи економічно обгрунтований коридор цін пропозиції і скориговану середню ринкову ціну (імовірну ціну продажу) або ціну попиту, може визначити своє положення на ринку і з урахуванням цього призначати вихідну ціну пропозиції. На рис. 3 подані три можливі ситуації (при вихідному обсязі виробництва продукції Q_1):

1) скоригована ринкова ціна ($Цр_1$) знаходиться вище верхнього рівня коридору цін пропозиції ($Цв$), тому ціна пропозиції шахти ($Цп_1$) може варіювати з урахуванням кон'юнктури ринку в широкому діапазоні: ціна нижнього рівня - скоригована ринкова ціна;

2) скоригована ринкова ціна ($Цр_2$) знаходиться усередині коридору цін пропозиції (між $Цв$ і $Цн$), тому ціна пропозиції шахти ($Цп_2$) може бути в більш вузькому діапазоні: ціна нижнього рівня - скоригована ринкова ціна;

3) скоригована ринкова ціна ($Цр_3$) знаходиться нижче рівня коридору цін пропозиції ($Цн$), тому ціна пропозиції шахти ($Цп_3$) не може варіювати і повинна бути зорієнтована на рівень скоригованої ринкової ціни, а для забезпечення беззбитковості шахти необхідно знизити витрати і відповідно нижній рівень прийнятної ціни ($Цп_3$) за рахунок збільшення обсягів виробництва продукції (до Q_2) або проведення додаткових заходів щодо економії ресурсів ($?Z_1$) при зберіганні вихідного обсягу виробництва (Q_1), або за рахунок збільшення обсягу виробництва (Q_3) та економії ресурсів.

В усіх ситуаціях поліпшення якості вугільної продукції буде підвищувати рівень скоригованої ринкової ціни, що може компенсувати нестачу резервів зниження витрат на виробництво продукції.

Аналогічні процедури виконуються спеціалістами шахти також після того, коли покупець назве вихідну ціну попиту. Принципова укрупнена схема підготовки угоди про взаємоприйнятну договірну ціну ($Цд$) на конкретний вид вугільної продукції приведено на рис. 4.

У дисертаційній роботі обгрунтована необхідність удосконалення методів непрямого державного регулювання цін на вугільну продукцію. При цьому пропозиції щодо посилення державної фінансової підтримки перспективних шахт, прискорення передачі об'єктів соціальної сфери шахт у комунальну власність, звільнення шахт від податків і зборів із сум державної фінансової

підтримки, прискорення закриття безперспективних збиткових шахт спрямовані на зниження рівня цін пропозиції і створення умов для підвищення ефективності роботи шахт України і підприємств, що потребляють вугілля. Пропозиції по удосконаленню регулювання ринку вугільної продукції шляхом укладання довгострокових угод між видобувними і споживаючими вугілля компаніями, застосування ліцензування діяльності посередників на вугільному ринку й інші спрямовані на недопущення несумлінної конкуренції і не-об'єктивного зниження ринкових цін.

У дисертаційній роботі запропоновані заходи по захисту вітчизняного виробника, включаючи збільшення ввізного мита, транспортних тарифів на перевезення і кількісні обмеження на імпорту вугільної продукції, аналоги якої в достатньому обсязі виробляються в Україні. Ввізне мито ув'язується зі збитками, що може мати економіка країни від втрати робочих місць на діючих шахтах.

З метою удосконалення організації робіт з ціноутворення на шахтах і в об'єднаннях запропоновано створити постійні робочі групи спеціалістів, закріпивши за кожним із них певний обсяг робіт, що забезпечує нормальне функціонування запропонованого механізму формування цін. Для цього розроблені таблиці й алгоритми збору й обробки цінової інформації з застосуванням персональних комп'ютерів, що дозволить вести обчислення рівнів цін, побудову табличних і графічних коридорів цін пропозиції в порівнянні з скоригованими середніми ринковими цінами або цінами попиту на вугільну продукцію.

Апробація розробленого механізму з формування цін на вугільну продукцію показала його роботоспроможність та можливість використання в практичній роботі керівників та фахівців шахт (об'єднань).

ВИСНОВКИ

1. На підставі узагальнення літературних джерел та аналізу діючої в Україні практики установленно, що при формуванні цін на вугільну продукцію необхідно враховувати не тільки чинники попиту і пропозиції, але і чинники споживчого вибору, методи непрямого державного регулювання цін.

2. У ринкових умовах, що розвиваються, заміну адміністративного механізму визначення цін на вугільну продукцію дієвим ринковим механізмом доцільно здійснювати на принципах регульованої лібералізації цін.

3. Аналіз ринку вугільної продукції в Україні виявив його олігополістичний характер, що дозволило при розробці механізму формування цін врахувати наявні можливості контролю над цінами всіма учасниками ринку.

4. Розроблений організаційно-економічний механізм формування цін на вугільну продукцію спрямовано на забезпечення беззбиткової роботи шахт з урахуванням коштів державної фінансо-

вої підтримки і реалізації наявних резервів зниження витрат на виробництво вугільної продукції і поліпшення її якості, орієнтовано на проведення цінової політики виробниками, посередниками і споживачами з урахуванням усіх ціноутворюючих чинників і взаємних інтересів.

5. Запропонована методика визначення коридору цін пропозиції по видах вугільної продукції в порівнянні з ринковою ціною або ціною попиту дозволяє об'єктивно оцінювати положення шахти на ринку і вести з покупцями переговори про розмір взаємоприйнятої договірної ціни в економічно обгрунтованому діапазоні.

6. Пропозиції по посиленню дієвості непрямого державного регулювання цін на вугільну продукцію спрямовані на стримування росту ринкових цін, недопущення несумлінної конкуренції, захист вітчизняного виробника, на створення умов для нормального функціонування збиткових шахт, що залишаються в експлуатації через нестачу коштів на їхнє закриття або неможливості закриття по соціальних або екологічних умовах.

7. Впровадження розробленого механізму формування цін на вугільну продукцію дозволяє підвищити конкурентоздатність шахт України за рахунок пристосування виробництва до вимог ринку по ціні і якості продукції, посилення непрямого державного регулювання цін і підвищення рівня організації економічної, маркетингової і комерційної роботи служб шахт та об'єднань.

Перелік опублікованих автором праць за темою дисертації

1. Алишева Н. В. Фактори формування цін на вугільну продукцію//Експрес-новини: наука, техніка, виробництво.-УкрІНТЕІ, 1998. - № 11-12. - С. 36-37.

2. Братков Е., Алышева Н. Рынок и цены на угольную продукцию в Украине//Економіка. Фінанси. Право. – 1998. - № 5. - С. 10-12. (Особистий внесок автора: проведено аналіз ринку вугільної продукції, розроблено пропозиції щодо удосконалення організації ринку вугільної продукції).

3. Братков Е. Н., Алышева Н. В. Формирование цен на угольную продукцию в условиях развития рыночных отношений//Уголь Украины. - 1998.-№ 8-9. - С. 12-15. (Особистий внесок автора: установлено чинники, які визначають загострення цінової конкуренції).

4. Алишева Н. В. Система управління процесами формування цін на вугільну продукцію//Персонал – спецвипуск. - НИУБП, 1998.- С. 134-137.

5. Братков Е. Н., Рассуждай Л. Н., Алышева Н. В. Механизм формирования цен в условиях развития рынка угольной продукции в Украине. - Донецк: ИЭП НАН Украины, - 1999. – 40 с. (Особистий внесок автора: характеристика ринку вугільної продукції, методика визначення ціни пропозиції на вугільну продукцію з урахуванням кон'юнктури ринку, методи визначення паритету цін на альтернативні види палива і розміру ввізного мита).

6. Алышева Н. В. Совершенствование методологии формирования договорных цен на угольную продукцию//Менеджер, ДонГАУ, Донецк, - 1999. - № 4. – С. 95-101.

АНОТАЦІЯ

Алишева Н. В. Організаційно-економічний механізм формування цін на вугільну продукцію шахт України – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – Економіка підприємства і організація виробництва – Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк, 2000.

В дисертаційній роботі проведено аналіз літератури з проблеми ціноутворення, розроблено схему агрегатованих чинників ціноутворення та структуру механізму формування цін на підприємстві, виявлено питання, що залишались невирішеними. Проведено аналіз стану ринку вугільної продукції в Україні та чинників, які визначають рівень цін. Розроблено організаційно-економічний механізм формування цін на вугільну продукцію шахт України, спрямований на забезпечення беззбитковості та цільового використання прибутку з урахуванням коштів державної фінансової підтримки шахт. Основні результати дисертації впроваджено на підприємствах вугільної промисловості.

Використання розробленого механізму формування цін на вугільну продукцію дозволяє підвищити конкурентоздатність шахт України за рахунок пристосування виробництва до вимог ринку по ціні і якості продукції, посилення непрямого державного регулювання цін і підвищення рівня організації економічної, маркетингової і комерційної роботи служб шахт та об'єднань.

***Ключові слова:** ціна, вугільна продукція, ринок, шахта, споживач, посередник, витрати, прибуток, механізм формування цін.*

SUMMARY

Alysheva N. V. Organization and economic mechanism of pricing for coal-mining products of Ukrainian mines.- Manuscript.

The thesis for competition for a candidate's degree of Economic Science, speciality 08. 06. 01 Economy of an enterprise and organization of production. – The Institute of Economy of Industry of the National Academy of Sciences of Ukraine/ Donetsk, 2000.

The analysis of literature on pricing problem takes place in the thesis, the scheme of aggregate factors of pricing at the enterprise are worked out, some matters, unsolved earlier, are brought to light. The state of coal-mining market is analyzed and factors determining the price level are mentioned. The organization and economic mechanism of pricing for coal-mining products in Ukraine is worked out, which is directed to provide income without loss and for special purpose with regard for means of the state financial support to mines. The main results of the thesis are adopted at the coal-mining enterprises.

The use of the worked up mechanism of pricing for coal-mining products makes it possible to increase competitiveness of mines in Ukraine with regard for adjusting production to market demand on

price and quality of goods, strengthening of indirect state regulation of prices and the increase of level of organization of economic, marketing and commercial work of mines and amalgamations' services.

Key words: price, coal-mining products, market, mine, consumer, middleman, expenditure, income, pricing mechanism.

АННОТАЦИЯ

Алышева Н. В. Организационно-экономический механизм формирования цен на угольную продукцию шахт Украины – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – Экономика предприятия и организация производства. – Институт экономики промышленности НАН Украины, Донецк, 2000.

В диссертационной работе проведен анализ литературных источников по проблеме ценообразования, установлены ценообразующие факторы в угольном производстве, разработана принципиальная схема структуры механизма ценообразования, которая показала необходимость перехода в угольной промышленности от административного механизма ценообразования к рыночному на принципах регулируемой либерализации.

Среди причин, сдерживающих переход от административного к рыночному механизму формирования цен, является отсутствие объективных характеристик угольного рынка, не разработанность подходов к выбору политики цен шахт и методов ее реализации, несовершенство методологии и организации формирования цен на угольную продукцию.

Анализ рынка угольной продукции в Украине позволил установить его олигополистический характер, особенности его влияния на уровень цен: низкий уровень оплаты поставленной продукции денежными средствами и высокую степень бартеризации расчетов; высокую активность в ценовой конкуренции посредников и потребителей, а также шахт, добывающих уголь в лучших природных и технико-технологических условиях; низкую активность большинства шахт на угольном рынке из-за отсутствия четкой политики цен в условиях навязанной ценовой конкуренции; недостаточную роль государства в косвенном регулировании рынка.

Исследование соотношения затрат и доходов по отрасли и каждой шахте позволило определить возможности сокращения разрыва между ценой и затратами на производство угольной продукции за счет реализации внутривыпускных резервов и применения косвенных методов государственного регулирования цен.

Сформулированы принципы создания механизма формирования цен на угольную продукцию и разработаны рекомендации по определению политики цен на угольную продукцию. Для реализации ценовой политики шахт разработана методика определения цен предложения на угольную продукцию, которая основывается на методе безубыточности и целевого использования

прибыли с учетом выделяемых шахте средств государственной финансовой поддержки и экономии затрат на производство за счет проведения организационно-технических мероприятий.

Для создания условий гибких переговоров с покупателем о величине договорной цены методика предусматривает определение ценового коридора, представляющего собой границы верхнего и нижнего уровня цен в диапазоне возможного объема выпуска продукции.

Использование экономически обоснованного коридора цен предложения по разработанной в диссертации методике в сопоставлении со средней рыночной ценой соответствующего вида угольной продукции, скорректированной на качество и условия сбыта аналогичной продукции шахты, позволяет вести целенаправленную ценовую политику и перестраивать производственно-хозяйственную деятельность шахты для ее осуществления в сложившихся рыночных условиях.

Для приведение в действие организационно-экономического механизма формирования цен на угольную продукцию в диссертационной работе разработаны рекомендации по организации сбора и обработки ценовой информации, а также схема выработки соглашения о договорной цене.

В диссертационной работе разработаны предложения по усилению косвенных мер государственного регулирования цен на угольную продукцию, которые сведены в три группы: рестрикционные (ограничительные), организационно-правовые нормы регулирования рынка и правовые нормы защиты отечественного производителя.

Разработанный организационно-экономический механизм формирования цен на угольную продукцию направлен на обеспечение безубыточной работы шахт с учетом выделяемых средств господдержки, имеющихся резервов снижения затрат на производство угольной продукции и улучшения ее качества, ориентирован на проведение ценовой политики производителями, посредниками и потребителями с учетом всех ценообразующих факторов и взаимных интересов.

Разработанный организационно-экономический механизм формирования цен на угольную продукцию шахт Украины позволяет повысить их конкурентоспособность за счет приспособления производства к требованиям рынка по цене и качеству продукции, усиления косвенного государственного регулирования цен и повышения уровня организации экономической, маркетинговой и коммерческой работы служб шахт и объединений. Механизм формирования цен прошел всестороннюю апробацию, методические рекомендации по его применению утверждены Министерством угольной промышленности Украины и применяются на ряде шахт.

Ключевые слова: *цена, угольная продукция, рынок, шахта, потребитель, посредник, затраты, прибыль, механизм формирования цен.*

